

EKLER ANDREA

Párhuzamos gondolatok Ágh Istvánról és a Már soha senki című kötetéről

Befejezetlen maradt a beszélgetésünk, kedves István. Soroltam kötetének poétikai újdonságait, kerülve a kérdést: – Hogy van? A megszokott bölcsességgel tudta is, nehéz lett volna másról beszélni. A költészet, az alkotás azonban mindig, minden körülmények között lelkesítő volt, erőt adott a holnapokhoz. Azokhoz a holnapokhoz, amelyekre a témérdek megpróbáltatás, fájdalom, veszteség, betegség ellenére/mellett még annyi verset tervezett.

Keseredik a föld héja, kedves István. Még nem tudom, ki lehet-e aludni a szívszakadást, a veszteségek sorát. Válaszát már alkotásaiban kereshetem. Az öröklétet tekintve, bízva Krisztus ajándékában, és remélve, hogy művei által kapcsolatban marad olvasóival. Azokkal, akiket szerénységgel és őszinte érdeklődéssel fogadott, és akikkel osztozott a megtalált, a transzcendens és immanens, a köztes, a karvaly, az alkotó, a pillanatnyi, az örök, a letűnt és a „legutolsó regös” által megénekelte jelen és múlt időben. Szomorúan említette, hogy legutóbbi kötete volt az első, amelynek bemutatóján nem lehetett ott személyesen. Mindenki nagyon hiányolta – válaszoltam, nem tudom, jól tettem-e. Azt nem árultam el, hogy valójában mennyire. Fájdalmas volt úgy bemutatni a kötetét, hogy távolléte áthátolta a termet. Hogy mennyire hiányzott a bemutatókat követő kézzorítása, akár az, hogy feleségével, Judittal összetekintsünk, mindkettőjünkkel nyugtázva, hogy majd folytatjuk az eszmecserét.

Igaza van, kedves István, veszteségeinket előszámlálva szembesülnünk kell azzal, hogy Semmi sem úgy van már. Hogy a Már soha senki mondatkezdés milyen sokféleképpen folytatható. Például Már soha senkit nem hívhatok fel október 23-án, hogy megköszönjem szabadságunkat. Az ablakban elhelyezett mécses egygel több hős emlékére világít majd.

Szeretnénk a történelmi helyzetekre, körülményekre fogni, hogy nem lehet „csak ősz ez az ősz, közömbös sebhely a seb”, az esendő ember az oka annak, hogy az Októberi fogadalom sosem válik idejétmúlttá. Ezért emlékezett újra és újra 1956 szabadság-lángolására, a csoda-pillanatra és az áldozatokra, az egyéni sorsokat feljegyezve művei mellett a történelem láthatatlan, de velünk élő könyvének oldalaira.

Beszélggettünk a mesékről is, kedves István. Arról, mennyire fontos, hogy az édesanyák meséljenek a gyermekeiknek. Lényeges az anyanyelv szempontjából, amelyet a Nagy család (bátyja, Nagy László és Ön) is ápolt (a tájnyelvi és irodalmi hagyomány költészetükbe emelésével) és gazdagított költői szóalkotásokkal. Arról is, hogyan alkotott oppozíciókat feloldó egységet a mesékben a hagyományos társadalmak mindennapjaiban és ünnepeiben a profán és szakrális, a valóság és a fikció. Miként hatott ez a tradíció alkotásaira, poétikájára. Hogyan vált költészetének részévé a mesék idő- és térbeli köztességének természetessége. Milyen kiindulópontot jelentettek a mesék érdeklődésének felkeltéséhez előbb a regék, majd az irodalom iránt. Mindez felfejthető műveinek értelmezése során.

Különösen érdekes volt, amikor elmondta, főként az érdekelte, mi történik a „boldogan éltek, amíg meg nem haltak” után. Mint a Felekirály című meséjében.

Ahogy fogalmazott, a „népmesék befejezése sok esetben ítélet is”. Van olyan, aki köszöni, nem kéri a fele királyságot, inkább hazamegy, és elveszi a szegény lányt. Más, mint a Tündér Erzsébet hőse, nem tér haza. Itt is, verseiben is számtalanszor szavakba öltötte, van úgy, hogy nem lehet hazamenni, mert már „más” világ van, már „nincs ott senki, semmi”. Azt a bartóki elvet vallotta, „hogy a nép nem finomkodik, hanem kész nyelvezettel tudja ezeket előadni”. Ahogy a költészete is egyenesen, nyíltan szembesíti az olvasót az emberi lét egzisztenciális kérdéseivel, a közösségek sorskérdéseivel, az ember mindennapi botladoásaival és megismerhetetlen, kiemelt pillanataival.

És ha már a költészetet említettem, irodalomról, művészetekről is beszélgetünk, kedves István. Az Egy álom következményeiben, a Virágárokban, a Fénylő Parnasszusban és a verseiben megidézettekről – Berzsenyi Dánielről, Petőfi Sándorról, Ady Endréről, Kassák Lajosról, Pilinszky Jánosról, Csoóri Sándorról, Buda Ferencről, Bella Istvánról, Kiss Annáról, Utassy Józsefről, Nagy Lászlórol, Szabó Istvánról, Huszárik Zoltánról, Kondor Béláról, Latinovits Zoltánról és még sokakról.

Az asztalra halmozott könyveit lapozgatva ezek az ajándékok kapott, kitüntetett beszélgetések idéződtek fel bennem, kedves István. Befejezetlen telefonbeszélgetésünket folytatva, a kötetéről írottakat már odaátra küldöm, tisztelettel, szeretettel.

Az ember evangéliuma, a *Rekviem* versei után Ágh István új, életében kiadott utolsó kötetének címe, a *Már soha senki* szerelmi és filozófiai költészetének folytatására utal. Az evangéliumi történetet követően itt, a földön maradtak kikökönt idejének, purgatóriumi létének megéneklésére. Ugyanakkor a *Válasz hazulról* verseihez hasonlóan ezek a költemények is felelnek a pályakezdő kötet kérdésére: *Szabad-e énekelni?* Az eddigi életmű organikus egységet alkot nemcsak a tematika szempontjából, hanem a művek bővülő számával a műfajok, poétikai eszközök, formák burjánzását tekintve is. A kapcsolódási pontok megmaradnak, a költői kézjegy felismerhető, de az olvasó, befogadó minden alkalommal megújulásra számíthat.

Ezúttal is. A *Szélcsend* és a *Rekviem* határozott, időt és teret kijelölő címei után a *Már soha senki* ellentmondást nem tűrő hangneme nem meglepő. Újdonságot sugall azonban a költemények tematikáját, idő- és térszemléletét, ezekkel összefüggésben a kötet és a versek struktúráját illetően is.

A „már soha” a jövő tagadására utal. A költeményekben megjelenített jövő az előző művekhez képest már nemcsak a lírai én számára meghatározó emberek, családtagok, szellemi, természeti és fizikai értékek hiányának szimbóluma, hanem önmagában a hiány, a semmi. Ha ritkán megjelennek is a tavasz újjászületést ígérő toposzai, azok apokaliptikus látomásokkal társulnak. A kötet egészét tekintve a jövő a halál, az elmúlás, a pusztulás allegóriája. A jövő hiányának univerzalitását a szakralitás sem enyhíti. A jövő hiányával a linearitás, valamint a természet és az emberi élet körforgásának rendje is megtörik. Ahogy az *Attól félek* című versben olvasható: „nincs különbség köznap és ünnep között” sem. Ontológiai és szakrális szempontból csonkává válik a vertikális tér is. A versek természeti és tárgyi képei ugyan minden irányban betöltik a fiktív teret, azonban a lírai én számára már nincs pokol, a menny pedig csupán néhol a másvilág, túlvilág szinonimáiban jelenik meg.

A versek ideje a jelen, az abszolút magány és az alkotás ideje. Ezt a jelent a múlt táplálja az emlékek és élet idejével. A terek, például a gyermekkorhoz kötődő szülőföld, szülőház, vagy a Társsal közös privát szférák, az alkotás je-

len idejű tere megszemélyesítések, metaforák, hasonlatok révén telítődik a múlt értékeivel, eseményeivel, a már elhunyt, szeretett emberek – főként a Társ – mozgulataival, hangjával, így válva újra a lét részévé. A lírai én létének csendjét, mozgásának korlátozottságát, tánccal, zenével, hangokkal, élénk képekkel ellenpontozva válik a versvilág filmszerűvé.

A lírai én és az alkotás tere a purgatórium köztes tere. Itt nem relativizálódnak az értékek, nem oldódnak fel az ellentétek, de nem is opponálnak egymással, egyszerűen együtt léteznek – jó és rossz, kint és bent, fiktív és valós, élet és halál. Ezzel a köztes léttel azonosítja, definiálja magát a versbeszélő. Purgatóriumi vezeklése már nem a *Rekviem* maró fájdalma. Már nem olyan, mint az ecet a seben. Rosszabb annál: a túlélő magánya.

Az alkotói lét kérdései különleges módon kapcsolódnak Ágh István szerelmi költészetéhez. A *Rekviem* verseihez hasonlóan, az *Ómagyar Mária-síralom* és a népköltészeti, szakrális, klasszikus virágénekek újraértelmezésével született szerelmi líra e kötet szerves része is. Újdonság azonban az *Egy album képei* című, kilenc költeményből álló versfolyam, amely a szerelmi költészetet az alkotó és az alkotás perspektívájából elemzi és teremti újra. A társművészetek: a költészet és a képzőművészet, textilművészet összefonódásával jelenik meg a lírai én a Társ kapcsolata, világa, abban a lét, az alkotói lét önreflexív értelmezése. Széles Judit kilenc alkotása, köztük *Az idő szövedéke* című is, amely találóan a kötet címlapján is látható, jelekként, nyomokként tölti be az alkotói teret, az értéktelített múltat a művek jelenvalóságában idézve, párbeszédre hívva a lírai ént. Fikció, álom és valóság, múlt és jelen köztes idejében, terében vallomásos líra születik. Az önértelmezés pedig az *idő szötte műben* egyetemes létkérdésekké tágu.

A kötetben szereplő, Pilinszky János filozófiai lírájával és József Attila utolsó költeményeivel rokonítható létösszegző versek a privát és a történelmi múlt felidézésével az alkotói út stációit helyezik előtérbe. Ebben a kontextusban jelenik meg többször a költő-grafikus Nagy László alakja, s teremődik intertextuális kapcsolat a két testvér életműve között.

A visszafoglalt birtok című, *Függelék a Zöld Angyalhoz* alcímű vers lírai énje a múlt felszámolódásával, a visszavonhatatlan pusztulás apokaliptikus képeivel szembe ironikusan egy ház felújítását, modernizálását, az ijesztő szigettel szembe pedig az új lakók érkezését helyezi. A Nagy László ikonikus opuszához fűzött *függelék* olyan értékvesztésre és hiányra utal, amely az *Előcentenárium* szatirikus, realiztikus képeiben, tapasztalatra alapozott vízióiban válik a szellemi, kulturális élet ítéletévé. A Nagy László 99. évfordulójára írott *Előcentenárium* a veszteségek, a múltbeli értékek, az apát, a testvért, a Társat és megannyi szeretett embert túlélő lírai én fájdalmának, létszemléletének, korkritikájának szintézise is. „Nem hozzák szóba a közelgő centenáriumon, / ha lesz, aki megrendezi majd egyáltalán, / mert kérdés lehet, megéri-e nekik Nagy László” – írja Ágh István, jövendőlvé, hogy „egy család 100 éve végződik be NAGY LÁSZLÓ / nevében”. Ez nem nosztalgikus kesergés, nem a múlt értékeinek siratása. Kérdésessé válik a költő alkotásban való továbbélésének lehetősége, ahogy Nagy László fogalmazott, az, hogy „fényből kitéphetetlen levél maradjon”. A vers, a költészet feledése az alkotó halála. Itt a Zöld Angyal csak pusztulást hoz, föloldozást nem. Ágh István kötetének hőse a költő, verseinek tárgya az alkotás egyetemes ontológiája. Költészetének univerzalitása, ereje részben filozofikus eredetű, részben abból adódik, amit Csoóri Sándor Nagy Lászlóra vonatkozóan megfogalmazott: „tekintete a vékony csiganyál-

cirkalomtól a fényes tejútig ível. A bagolyöklendéktől az anyasírásig. A fölpatogzott menyasszonyi fényképektől kolóniák tüzes zenéjéig. Balladák, regék és a történelem áramütései rázzák a versolvasót.”

A kötet verseiben megjelenített magány nem az eleve oszthatatlan egzisztenciális magány, hanem a Társ hiánya. Azé a Társé, akit már soha senki sem pótolhat. A magány elviselésének, a továbbélés lehetőségének egyetlen módja az alkotás. Az eddigi életmű is számos ars poeticát, az alkotás folyamatát megragadó, annak jelentőségét hangsúlyozó költeményt tartalmaz, Ágh István lírájának visszatérő eleme az alkotás és az alkotói lét tematizálása, ezúttal azonban a nyelv teremtő gesztusa, a költészet, az alkotás kerül középpontba. Első kötetének kérdésére: *Szabad-e énekelni?*, már nem a kell a felelet, mint az 1956-os vagy a *Válasz hazulról* verseiben. A jelen purgatóriumában a lírai én nem tehet mást. Nincs kérdés. *Énekel*. Ezzel az újrateherítő gesztussal nem számolhatja fel a Társ hiányát, de megakadályozza elvesztését. Az alkotó úgy gondolkodik a versben való létezéséről, mint Heidegger a nyelvi létről: „Létező mindaz, amiről beszélünk, amit gondolunk, amihez valahogyan viszonyulunk, létező az is, ami és ahogyan mi vagyunk.” A tárgyakban, virágokban, madarak hangjában, alkotásokban megjelenített Társ így válik állandó létezővé a lírai én világában, és a teremtő gesztusról való gondolkodás így vezet ontológiai kérdésekhez, s teszi ezt a kristálytisza lírát egyetemessé. A szereplírat nem nélkülöző életmű ezúttal egyetlen szerepre összpontosul: a lírai én szerepére. Az alkotó elválaszthatatlanul azonosul szerepével. Heidegger sokat idézett gondolata szerint „a nyelv a lét háza”. Az alkotó számára a lét egyetlen formája és értelme a vers marad. Számára a vers válik a lét házává.

Nyugodjon békében, kedves István, a már odaát élő családja, Társa-szerelme, barátai körében, újra otthon, várva tavaszt, s hogy eljön újra a „tengelicemadár”! Visszarendezelem a könyveit a polcokra – nem azért, hogy porosodjanak, hanem azért, hogy tudjam, melyiket hol találok, ha beszélgetni szeretnék Önnel.

Vége egy tartalmas, megpróbáltatásokkal, csodákkal, elmúlással és alkotással teli földi életnek. „Vége egy évnek, de a szeretet visszajár.”

